

Термінологічний словник з фольклору

Автентичний (грец. *a u t h e n t i k o s*) – фольклорний твір, текст, запис фольклорного твору, а також його виконання без будь-яких змін у тому вигляді, у якому він існує в народному середовищі і як його виконують самі носії фольклору. Фольклорну автентичність треба відрізнити від стилізації під фольклор у виконанні митців-професіоналів – письменників, співаків, бандуристів-кобзарів тощо, які схоплюють характерні особливості змісту і форми автентичного фольклору, але привносять у них свої авторські індивідуальні прикмети, нівелюючи цим самим локальний колорит побутування твору.

Автентичність – закоренілість, належність до місцевої традиції.

Акціональні ритуали – (від лат. *a c t i o* – дія, дозвіл, *r i t u a l l i s* – обрядовий) – обрядові дії, які проводяться з якоїсь нагоди, як-от: весілля, календарні свята, початок чи закінчення трудового циклу або сезону.

Амбітус – (лат. *a m b i t u s* – охоплення, протяжність) – сукупність усіх звуків мелодії, відстань від найвищого до найнижчого тону.

Антропологічна школа – напрям у фольклористиці, суть якого полягає в дискретному самозародженні фольклорних мотивів і сюжетів, які базуються на давніх віруваннях, унаслідок ідентичності стадій еволюції, які проходять у своєму розвитку різні народи.

Архаїзми (грец. *a r c h a i o s* – давній) – слова, словосполучення, граматичні і синтаксичні форми, які вийшли з ужитку, але збереглися у фольклорних творах як мовні релікти своєї доби або були використані як

стилістичний засіб для надання творів урочистого чи комічного звучання.

Астрофічний вірш (грец. a s t r o p h o s – безстрофовий) – вірш, у якому нема поділу на строфи (куплети) через відсутність усталеної системи римування (парної, перехресної тощо) та інтонаційно-синтаксичної структури, що дозволяло б графічно членувати текст твору на однакові частини (по два, по три, по чотири і т.д. рядки).

Багатоголосся – принцип викладу матеріалу, оснований на одночасному поєднанні двох чи кількох голосів. Поділяється на гомофонію (2-голосну чи акордову) та поліфонію (гетерофонію, імітаційну поліфонію та контрастну поліфонію).

Балада (від лат. b a l l a r e – танцювати) – жанр фольклорної і літературної любовної лірики в провансальській літературі (південь Франції), яку в середні віки (XII–XIII ст.) там співали як пісню до танцю.

Бандура – давній український народний багатострунний (до 30 і більше струн) щипковий музичний інструмент.

Бандурист – народний або професійний співець-музикант, який свій спів супроводжує грою на бандурі. Може виступати сольо або в ансамблі чи капелі.

Барабан – ударний музичний інструмент, порожнистий корпус якого утворює широка обичайка (колись дерев'яна, тепер бляшана), на яку з обох боків (або тільки з одного) обручами натягнута шкіра (колись за допомогою бечівки, тепер – металевих стяжних стрижнів з гайками).

Басоля – струнний смичковий музичний інструмент басового регістру, бас. Конструкцією і формою Б. подібна до скрипки великого розміру

(народна віолончель), має переважно не 4, а 3 струни, настроєні за квінтами.

Билини – епічні речитативні пісні про богатирські пригоди. Б. в княжу добу, подібно до козацьких дум, виконували в Україні народні мандрівні співці-музиканти.

Бурлацькі пісні – кількісно невелика тематична група станових (суспільно-побутових) пісень, мотиви яких відображають умови життя і праці бурлаків: безвихідь становища, зневіра, забуття в корчмі.

Варіант – (лат. *v a r i a n t i s* – мінливий, змінений) – термін, який означає змінність, рухливість тексту фольклорного твору в процесі усного побутування при збереженні його основного змісту.

Великодні пісні – умовна назва прадавніх обрядових пісень весняного та частково зимового циклів; із прийняттям християнства їх стали виконувати під час найбільшого християнського свята – Воскресіння Христового.

Вертеп український живий – народна різдвяна вистава, з якою гурт хлопців і дівчат обходить домівки господарів, а також розіграє її біля церкви чи в інших людних місцях у святкові дні.

Весільні обряди – обрядові дії, які супроводжують укладання шлюбу. Входять в етнічну традицію. В. о. всіх індоєвропейських народів мають елементи ініціації.

Весільні пісні – вид традиційної української родинно-обрядової народної пісенності, який є органічним складником весільних обрядових дій.

Весілля (шлюб, свайба) — сукупність обрядів, що покликані оформити, санкціонувати творення подружнього союзу. В. вкладається в ту схему, що й усі

ритуали переходу (відокремлення — перехід — возз'єднання).

Веснянки (гаївки, гагілки, гайліки, ягівки, магілки, гагалівки, лаголойки, галя тощо) — вид календарно-обрядових пісень, які загально в Україні відомі під назвою «веснянки», а в західних регіонах переважно мають назву «гаївки» з фонетичними варіантами у різних місцевостях. Веснянки відрізняються від гаївок тільки календарними межами виконання.

Водіння куста. Куст — весняний обхідний аграрно-магічний обряд, що його виконували в перший чи другий день свята Трійці (Святої П'ятидесятниці). Поширений на теренах Західного Полісся.

Волочесні пісні — вид білоруської календарно-обрядової пісенності, якою дружини волочесників, подібно до українських колядників, у великодній понеділок вітають людей по хатах.

Гайдамацькі пісні — історичні пісні часів визвольної боротьби проти польських і московських окупантів у XVIII - на початку XIX ст. в Центральній та Лівобережній Україні.

Героїчний народний епос — збірна назва фольклорних творів різних жанрів: колядки, думи, історичні пісні (козацькі, гайдамацькі, опришківські, стрілецькі, повстанські та ін.), казки, легенди, перекази, в яких відображена воля, завзяття народу в боротьбі з ворогом, злом, кривдою, соціальним і національно-релігійним гнітом. Прославляють розум, силу, мужність воїнів, богатирів, народних месників.

Голосіння (тужіння, плачі) — фольклорні твори, які супроводжують похоронний обряд. Походять з доісторичної доби, коли смерть сприймали як наслідок ворожого насланя, діяння демонічної сили, а

покійника вважали за такого, що все чує, а його душа може повернутися до тіла.

Гусла (гуслі) – народний старовинний багатострунний щипковий музичний інструмент; був поширений у княжій Україні (згадується в VI ст.) та інших слов'янських країнах.

Гусяр — народний співак-музикант, який грав до свого співу на гуслах (гусях), виконуючи переважно билинні пісні та інші твори героїчного ліро-епосу.

Дитячий фольклор — сукупність різних фольклорних жанрів, призначених певним віковим групам дітей з метою залучення їх до традиційної культури.

Дражнилки (прозивалки) — жанр дитячого фольклору, в основі якого лежить гумористичний, іноді сатиричний зміст. Серед творів дитячого репертуару Д. мають найвиразніші ознаки дитячої творчості.

Дримба — язичковий ударний музичний інструмент у вигляді невеликої металевої видовженої підківки зі сталевим язичком посередині — «міндиком».

Дудка (дуда, коза) — духовий язичковий музичний інструмент на Гуцульщині.

Дума – жанр (вид) суто українського речитативного народного героїчного ліро-епосу, який виконували мандрівні, переважно незрячі, співці-музиканти кобзарі, бандуристи в Центральній та Лівобережній Україні.

Духовна пісня — складне багатогранне явище, яке об'єднує значну кількість творів різного походження, давності й функціонування. Ще в джерелах XIX ст. помітна диференціація двох видів духовних пісень: 1) книжні тексти; 2) пісні усного побутування, записані від кобзарів, лірників,

стихівничих, жебраків, від носіїв народної традиції загалом.

Еволюціонізм (лат. *evolvere* — розгортаю) — наукова школа в етнології та історії первісного суспільства, представники якої вважали, що суспільство розвивається за законами еволюції.

Емігрантські пісні — окрема тематична група жанру суспільно-побутових пісень, що виникла в емігрантському середовищі. Провідними мотивами виражає думки, настрої і переживання цього середовища; в народі їх називати «співанки про Канаду», або «співанки про Америку».

Епічна традиція (грец. *epos* — слово, розповідь, лат. *traditio* — передача) — система збереження і передачі від покоління до покоління текстів епічних творів і техніки їх виконання. Е. т. українців становлять симбіоз праєвропейських

Етнічна культура — штучне середовище, створене людиною, у якому лише і можливе існування виду. Має генетичну структуру.

Етнічна традиції — генетична система етнічної культури, котра реалізується через звичай, обряд, технології тощо. Забезпечує наслідування і мінливість етнічної культури.

Етногенез (грец. *ethnos* — плем'я, рід, народ, *genesis* — походження) — процес історичних явищ і процесів, які впливають на формування народу та призводять до остаточного вираження його характерних особливостей.

Етнографічна група — складова частина, підрозділ народу, що визначається за спільністю локальних етнографічних ознак. Локальні відмінності й різновиди традиційної культури характерні для всіх народів, що займають відносно значну територію.

Етнографічне районування — прийнятий в етнографічній науці емпіричний поділ етнічної території того чи того народу на певні райони чи регіони за даними комплексу властивих їм місцевих особливостей традиційної духовної, матеріальної та суспільно-побутової культури (у звичаях, обрядах, говірці, одязі, будівництві, декоративно-ужитковому мистецтві, формах господарювання тощо).

Етнографія (грец. *ethnos* — народ, *grapho* — пишу) — наука про народ, його походження (етногенез), розселення, місце серед інших народів, історію формування його поселень, фізичні і расові особливості, культуру і побут.

Етноетикет (грец. *ethnos* — народ, *ethika* — звичай; франц. *etiquette* — ярлик, етикетка) — сукупність традиційних народних правил культурної поведінки, взаємин з оточенням, чемності і ввічливості у спілкуванні за різних обставин життя — у будні, свята, під час родинних або громадських забавних, урочистих, жалобних обрядодійств.

Етномузикознавство (етномузикологія) — наука про народну музику.

Етнопедагогіка (грец. *ethnos* — народ, *paideia* — майстерність виховання) — педагогіка певної етнічної спільноти; цілісна система впливів на особистість, спрямована на її соціалізацію та всебічний розвиток.

Жанр фольклорний (франц. *genre* — рід, вид). Термін «жанр» у сучасній фольклористиці трактують як: 1) сукупність творів, об'єднаних спільністю поетичної системи, побутового призначення, форм виконання і музичної форми (В. Пропп); 2) історично сформовану і реалізовану у творах (у вигляді низки універсалій) систему змістових,

власне поетичних, функціональних і виконавських принципів, норм, стереотипів, за якими стоять вироблені колективним досвідом уявлення (Б. Путілов).

Жанри народної інструментальної музики — «Жанрові угруповання української традиційної інструментальної музики Ігоря Мацієвського» — один із варіантів класифікації народної інструментальної музики.

Жарт — вислів, витівка, дотеп, комічна дія тощо, які викликають сміх служать для розваги. Експресії словесного жарту нерідко сприяють римоване мовлення, діалог, каламбур, алогізми тощо.

Жартівливі пісні — пісні, у яких в гумористично-розважальній формі відображаються різноманітні життєві явища та стосунки між людьми.

Жниварські пісні — завершальний цикл літніх календарно-обрядових пісень, що супроводжують жниварські обряди, виконуються під час збору врожаю хліба.

Жовнірські пісні — народні пісні суспільно-побутового циклу про вояцьке життя примусово рекрутованих українців до військ окупаційних режимів — російського, австрійського, польського.

Забавлянки (утішки) — жанр дитячого фольклору, що активізує дитину, сприяє її фізичному розвитку.

Записування (фіксація) фольклору — важлива складова фольклористики. Цей процес ще називають польовими дослідженнями.

Заробітчанські пісні — тематична група станових (суспільно-побутових) пісень, мотиви яких пов'язані з життям та умовами праці сезонних робітників, «строкарів» на поміщицьких ланах, пасовиськах, промислах, артілях та ін.

Заспів — усталений початок співаного фольклорного твору — думи, билини, рідше — історичної пісні. У ліро-епічному творі з. є ліричним вступом до оповіді.

Збирач фольклору — особа (аматор або професійний фольклорист), яка записує фольклор, живучи постійно серед виконавців-інформаторів (стаціонарний метод збирання) або виїжджаючи до них з певною програмою на визначений час (експедиційний метод збирання).

Звеличання (величання) — жанрово-стильовий спосіб вираження пошани до особи чи осіб, членів родини, громади, найяскравіше виражений в обрядових піснях.

Звичай — загальноприйняті способи поведінки, які традиційно склалися в громадському житті й побуті народу, суспільної групи, колективу; уклад суспільного життя нації, етносу.

Звукова організація народнопісенного вірша. Характеризується евфонічною довершеністю і натуральністю ритмомелодійної впорядкованості, засвідчує тонке відчуття мелодики слова, плавності переходу від одного звука до іншого, від одної фрази до іншої і в сукупності, крім усього іншого, формує композиційну єдність строфи (куплета) чи уступа (тиради) в астрофічному вірші.

Звуконаслідувальні дитячі твори — група розважальних, ігрових, діалогічних, монологічних, оповідних, речитативних і пісенних творів, побудованих на використанні **імітацій** (лат. *imitatio* — наслідування) та **ономатопеї** (грец. *onomatopoiia* — звуконаслідування).

Імпровізація (лат. *improvisio* — непередбачено, несподівано) — характерна специфіка

виконання творів усної народної словесності, які зберігаються в пам'яті виконавців і щоразу в процесі відтворення в рамках своєї традиційної жанрової форми, залежно від індивідуальних особливостей виконавця, зазнають різного ступеня змін.

Ініціація (лат. *initiatio* — чинити таїнство) — обрядові дії громади, які змінюють і закріплюють новий статус особи в суспільному середовищі.

Інструменти музичні — природні чи штучно створені предмети, що видають звук або шум і використовуються з художньою метою.

Історична школа — напрям у фольклористиці, сутність якого полягає в знаходженні у фольклорних текстах відображення історичних подій.

Історична школа у фольклористиці — ступінь розвитку теоретичної думки в європейській фольклористиці. З'явилася після перших двох попередніх етапів — міфологічної та міграційної теорій у першій половині XIX ст.

Історичні пісні — ліро-епічні фольклорні твори про конкретні історичні події, процеси та про історичних осіб.

Календар (лат. *calendarium* — букв. — боргова книжка) — система відліку часу, заснована на певних циклічних природних явищах і рухові небесних світил. Виник у первісному суспільстві.

Календар народний — традиційна народна система визначення часу річного циклу — «круглий рік», — яка первісно сформувалася впродовж тисячоліть на основі життєвого досвіду, природних умов і господарювання етносу, його цивілізаційного розвитку.

Календарні свята — термін, який вживається для означення обрядів, що відзначаються під час зміни

природних сезонів. Виділяють весняно-літні (від Коляд до Купала), літні (від Купала до обжинок) та осінньо-зимові календарні свята.

Календарно-обрядова пісенність — цикл фольклорних пісенних творів, зміст і виконання яких з доісторичної давнини пов'язаний із річним народним відліком часу — народним обрядовим календарем.

Картографування фольклору — позначення на карті (мапі) географії поширення і локалізації явищ фольклорної традиції.

Клечальна (Зелена) неділя. Церковні назви: Свята П'ятидесятниця, Знесення Святого Духа, День Святої Трійці; народні: Трійця. Зелені свята — рухоме свято на 50-й день після Пасхи, що припадає на кінець травня — початок червня.

Кобза — струнний щипковий музичний інструмент, який відомий в Україні ще з княжої доби; має круглий або довгастих корпус з опуклим дном, голосником у деці (верхняку), короткий гриф з голівкою та кілочками для натягування довгих струн.

«**Коза**» — музично-драматичне дійство різдвяно-новорічного циклу календарної обрядовості українців, яке до недавнього часу широко побутувало в багатьох регіонах України.

Козацькі пісні — ліричні твори з козацької доби в історії України, у яких оспівано героїчну боротьбу проти іноземних поневолювачів, життя і побут козацьких родин. Належать водночас до історичних та ліричних станових (суспільно-побутових) пісень.

Колискові пісні — жанр народної родинної лірики, специфічний зміст і форма якої функціонально зумовлені присиплянням дитини в колисці, плетених із лози і підвішеній на вервечках до стелі, або дощатому ліжечку на кругах чи коліщатах.

Колодчанські пісні — цикл жартівливих гаївок-веснянок, дівочих передражнювань хлопців під час весняно-літніх забав і розваг молоді, що мали узагальнену назву «Вулиця».

Коломийки — жанр української пісенної мініатюрної лірики, яка генетично і ритмомелодійно пов'язана з однойменним народним танцем.

Колядки — жанр величальних календарних обрядових пісень, які в дохристиянську добу були приурочені початку нового господарського року, а з утвердженням християнства — Різду Христовому (від Святвечора з 6-го на 7-е січня та до Богоявлення (19-го січня за н. ст.).

Коструб — головний персонаж однойменних народних обрядових ігор та пісень. Архаїчна календарно-обрядова гра «Коструб» особливо поширена як гаївка на Поділлі.

Купальські пісні — вид календарної обрядової лірики, яка з часів язичництва супроводжувала обряд величання бога плодючості, згоди і любові — Купайла, або Купала.

Куплет (франц. couplet, від couple — пара) - група рядків народної пісні (найчастіше два або чотири), які римуються між собою, виражають завершену думку, мають спільну мелодію; інколи ще й з приспівом — рефреном.

«Куст» («водіння Куста») — весняний обхідний аграрно-магічний обряд, що його виконували в перший чи другий день свята Трійці.

Кустові пісні — календарно-обрядові пісні, які виконували на другий день Трійці під час жіночого аграрного магічного обходу «водіння Куста».

Ладканка (ладкання) — давня назва українських обрядових весільних пісень і обрядового

весільного співу, що збереглася і дійшла до нашого часу в Карпатах та Прикарпатті, зокрема на Бойківщині. Відзначаються піднесено-урочистим і емоційно-ліричним настроєм, типовою для давніх обрядових пісень віршовою і ритмічною формою (7+7) та специфічною мелодикою.

Ладкання — народна назва весільних обрядових дій, вживана на українських землях західного регіону Карпат (Бойківщина, Лемківщина, Закарпаття). Виконуються під час зустрічі молодого з молодою.

Ліра — старовинний музичний народний інструмент.

Лірник — народний співець-музикант, який свій спів супроводжує грою на лірі. Лірники, як і кобзарі-бандуристи, — мандрівні професійно вишколені народні співці-музиканти, які нерідко супроводжували одні одних.

Лірницькі пісні — пісенні твори з репертуару лірників — переважно набожні пісні, пісні-канти і псалми із «Псалтиря».

Лічилки — один із найпопулярніших жанрів дитячого фольклору, невеликі віршовані твори, за допомогою яких у дитячому гурті відбувається розподіл між учасниками гри, вибір особи на роль ведучого тощо.

Локальна група (лат. *locus* — місце) — група населення певної місцевості, яка визначається не стільки за етнографічними, скільки переважно за природно-географічними, територіально-адміністративними, говірковими, історичними та іншими ознаками.

Любовні пісні — чисельно найбільша група родинно-побутових пісень, у яких оспівуються почуття й переживання закоханих.

«Маланка» («Меланка») — музично-драматичне дійство різдвяно-новорічного циклу календарної обрядовості українців; у недавньому минулому поширене на значній території України.

Материнські пісні — один із жанрів дитячого фольклору, який виконується над дитячою колискою з метою приспати маля. Це перші твори, звернені до дитини; ґрунт, на якому вона виростає.

Міграційна школа у фольклористиці (лат. *migratio* — переселення) — напрям в історії фольклористики, який набув поширення в другій половині XIX ст.

Міський фольклор (український) — уснопоетична творчість, що своїм походженням і побутуванням пов'язана з урбаністичним середовищем.

Міфологічна школа — напрям у фольклористиці, в основі якого закладено романтичну концепцію про міф як основу мистецтва.

Мотив (франц. *motif* — рухаю) — найпростіша оповідна одиниця, з яких вибудовується сюжет фольклорного чи літературного твору.

Наймитські та заробітчанські пісні — тематичний цикл станової (суспільно-побутової) народної лірики, що відображає настрої, умови побуту і соціальний стан наймитів і сезонних (строкових) робітників у селянських господарствах, економіях, особливо після скасування панщини, коли багато селянських родин, т. зв. дворових, залишилися без землі або втратили її внаслідок різних обставин.

Народна педагогіка — це емпіричні педагогічні знання і сам досвід народних мас у вихованні. Н. п. відображена в народних виховних традиціях, у фольклорних творах із дидактичним змістом і спрямованістю, у звичаях та обрядах, святах, якими супроводжуються найважливіші події в житті дітей і молоді, в іграх та іграшках, а також у досвіді сімейного виховання найширших верств народу.

Народна творчість — сукупність творчої діяльності народу, яка виявляється в різних видах мистецтва: в усній словесній поезії, музичних вокально-інструментальних творах, танцях, хороводах, сценічній грі, драмі, і народній архітектурі та найрозмаїтіших різновидах малярської, декоративно-ужиткової творчості — вишивання, різьблення, художнє ткання, писанкарство, кераміка, витинання тощо.

Народні музиканти-професіонали — музиканти, яких середовище визнає професіоналами і які самі себе визнають як професіоналів (А. Мерріам).

Небилиця (нісенітниця) — невелике усне оповідання розважального змісту, комізм якого будується на дотепно скомпонованих алогізмах та каламбурі.

Нерівноскладовий вірш — вільний речитативний (астрофічний) вірш народних голосінь, дум і старовинних обрядових (колядок, весільних), історичних та баладних пісень.

Обрядові пісні — народні поетичні твори, які супроводжують родинні та календарні обряди. О. п. мають давнє походження, як і самі обряди, пройшли складні історичні трансформації, зазнали різних нашарувань.

Обхідні пісні — календарно-обрядові пісні, які стосуються ритуального обходу господарських дворів і

полів, — колядки, щедрівки, риндзівки, волочільні, царинні, кустові, пастуші та обжинкові пісні.

Паралелізм (грец. *parallelismos* — зіставлення, порівняння) — один із найпоширеніших у фольклорі композиційних засобів пісенної поезики, який ґрунтується на паралельному зображенні поетичних образів явищ природи і людських переживань, настроїв, душевного етану, життєвих ситуацій.

Пастуші обрядові пісні — твори, що приурочуються до першого вигону худоби, на Юрія (6 травня за новим стилем) або на Зелені свята (Святу неділю).

Петрівка — двотижневий (від 29 червня до 12 липня за нов. ст. - до свята св. апостолів Петра і Павла), піст за християнським календарем.

Петрівочки, петрівчані (петрівчанські) пісні — унікальний пісенний цикл, який не має аналогів у інших народів; який виконували лише в період Петрового посту, хоча в усі інші запусти співати будь-які пісні заборонялося.

Пісні літературного походження — твори поетів, до яких народ склав мелодії або сприйняв із музикою автора слів чи композитора.

Пісні про кохання, любовні — найбільша група з циклу ліричних родинно-побутових пісень, що проникливо розкривають найрізноманітніші сторони життя закоханих, їх інтимні почуття, думки, драматичні ситуації.

Пісні про родинне життя, про жіночу долю — велика тематична група з циклу родинно-побутових пісень, у яких пристрасно розкриваються різні сторони складних сімейних проблем, що окреслюють переважно тему жіночої долі.

Пісні-хроніки (співанки-хроніки, новини) — пісенний епічний жанр яскраво інформативного спрямування, у якому детально описані драматично-трагічні чи героїчні події, що розгортаються в хронологічній послідовності.

Повстанський фольклор ХХ ст. — збірна назва різножанрових творів усної народної словесності, зміст яких відображає героїчну боротьбу українського народу з іноземними агресорами після повалення Української Народної Республіки (1920 р.) і встановлення на українських землях окупаційних режимів.

Повстанські пісні — сукупність пісенних творів про національно-визвольну боротьбу українського народу у ХХ ст., могутній історичний пласт фольклорних новотворів широкого часового, тематичного, географічного і жанрового діапазону; формувався впродовж 1920 - 2000-х років на теренах України в різних окупаційних зонах.

Радянський фольклор— поняття, офіційно нав'язане фольклористиці ідеологічними радянськими чинниками за аналогією до терміну «радянська література».

Рефрен, приспів (франц. refrain — приспів) — дослівне або з незначною зміною повторення рядка, групи рядків чи цілого куплета в пісенних творах із кожної строфи (куплета) пісні.

Речитатив (італ. recitativo, від лат. recitare — читати вголос, виголошувати) — наспівна декламація уступів-тирад народних голосінь і дум з відповідним інтонуванням риторичних фігур поетичного синтаксису (риторичних запитань, звертань, асиндетонних чи полісиндетонних конструкцій, тавтологічних зворотів тощо).

Риндзівки (ранцівки) — обхідні календарно-обрядові величальні пісні весняного циклу, що їх хлопці виконують дівчатам у Великодній понеділок.

Різдвяно-новорічні свята — зимові свята календарного циклу, присвячені в давнину народженню сонячного божества, евентуально — Дажбога.

Робітничі пісні — збірна назва станових пісень, зміст яких відображає життя і побут найманих робітників на заводах і фабриках, вугільних шахтах і рудниках, різних будовах, промислах, рільничих плантаціях тощо.

Родильні обряди — система обрядових дій та ритуальних норм поведінки, пов'язаних із народженням дитини.

Родинно-обрядові пісні — вид народних пісенно-віршових творів, зміст яких реалізується у сфері обрядів родинного життя (родини, хрестини, весілля проводи рекрута, похорони, поминки).

Родинно-побутові пісні (сімейно-побутові пісні) — великий цикл ліричної позаобрядової поезії, яка змальовує розмаїті сторони традиційного життя українців у сім'ї та відтворює пов'язану з цим усю гаму людських почуттів, переживань, сподівань чи настроїв.

Русальні пісні (гряні, троєцькі) — група календарно-обрядових дівочих пісень літнього циклу, що супроводжували обрядодії Русального тижня (інші назви — «кличального», «мавчиного», «навивного», «гряного»), який настає після головного дня - Зелених Святків - Зеленої (кличальної) неділі.

Сатира народна (лат. satira, від satura — суміш) — різножанрові фольклорні твори (сатиричні пісні, коломийки, частівки, анекдоти, казки, прислів'я та приказки), у яких комічне зображення служить гострому осудженню всього негативного, аморального

та злочинного у приватному і суспільно-громадському житті, у державних, політичних структурах і їх діячів.

Сатиричні пісні – пісні, які в гострий, осудливий спосіб висміюють і заперечують соціально шкідливі, небезпечні явища, події, людські типи.

Сатирично-гумористичні пісні — фольклорні пісенні твори гумористичного чи сатиричного змісту.

Символіка фольклорна – струнка система традиційних символів (астральних, рослинних, тваринних, часових, просторових, гастрономічних, колористичних, числових, предметних, музичних та ін.), які реалізують своє змістове наповнення і функційне навантаження в конкретних жанрах усної словесності.

Синкретизм (грец. *synkretismos* – з'єднання, об'єднання) – одна з головних специфічних особливостей усної народної словесності, сутність якої виявляється в органічній інтегрованості оповіді, співу, музики, танцю, обрядово-ритуальної і драматично-сценічної гри, лірики, епосу і драми між собою та водночас із середовищем побутування.

Скормовки (спотикачки, скороговорки, спотикалки) — паремійний жанр дитячого фольклору, в основі якого — короткі віршики чи вислови з дотепною грою важковимовних слів, які треба швидко і виразно проговорити.

Собіткові пісні — вид купальських пісень в українців-лемків, виконання яких було приурочене до відзначення свята Івана Хрестителя (Купала), званого від польського і словацького впливів «собітка» (*sobotka*).

Сороміцький фольклор (термінологія неусталена, у різний час на позначення С. ф. використовували визначення «криптадії» [грец.

kryptos — прихований], «антропофітея» [грец. anthropos — людина, fitos — природа], еротичний, порнографічний, неморальний фольклор) — специфічний пласт народної словесності, який охоплює твори різних жанрів, переважно обрядової поезії (весільні пісні) та фольклорної прози (народні оповідання, анекдоти, загадки).

Стрілецькі пісні (пісні січових стрільців) — цикл різножанрових українських пісень як літературного, так і народного походження, об'єднаних за ідейно-тематичною ознакою; відобразили героїчні етапи національно-визвольної боротьби українського народу під час Першої світової (1914-1918) та українсько-польської (1918-1919), українсько-московсько-більшовицької (1919-1920) воєн.

Строфа (грец. strophe — кружляння, поворот) — фонічна, ритмомелодійна і змістова єдність пісенних (віршових) рядків, об'єднана спільним римуванням, яка повторюється в пісні (творі).

Сюжет (франц. sujet — тема, предмет) — художньо організована й оформлена розповідь про подію чи події, характери, переживання, настрої, відображені у фольклорному, літературному, мистецькому творі, один із головних засобів розкриття його ідейно-художнього змісту.

Танці українські народні. Дослідженням народних танців займається окрема галузь мистецтвознавства — **етнохореологія** (грец. ethnos — народ, chorea – танок, logos — слово, вчення), до якої входить **етнохореографія** (грец. grapho – пишу), що займається записуванням народних танців.

Танцювальні пісні — народні пісні, ритмомелодійна структура і зміст яких пов'язані з танцями; «...в окремі групи об'єднуються танкові пісні не своїм змістом, а характеристичними ритмічними формами» (Ф. Колесса).

Текст фольклорного твору. Текст (від. лат. *t e x t u m* — тканина, зв'язок, побудова) — вираз в усній чи письмовій формі мисленнєвої діяльності людини. У фольклорі — це твір, що виник і поширився в усній традиції, записаний на папері, магнітній стрічці чи відеокасеті.

Текстологія фольклору — вивчення текстів фольклорних творів, їх історії, змінності в просторі і часі, варіантів, версій, з'ясування їх фольклорної автентичності, підробок, фальсифікацій, фольклоризації тощо.

Теорія фольклору — галузь фольклористики, яка вивчає сутність фольклору як специфічного синкретичного явища народної культури, художнього мислення народу, зв'язок індивідуального і колективного у творчому процесі фольклору, особливості фольклоризації авторських творів, формування і розвиток традиційності творів, особливості усної форми збереження і передачі фольклору в часовому і просторовому аспектах, його загальнонаціональні, регіональні і локальні прикмети.

Український дитячий музичний фольклор — поліфункціональне етнокультурне явище, яке реалізується у відповідному віковому середовищі засобами ряду речитативних, співаних та ігрових творів; сформувався на теренах проживання авто-

хтонного українського етносу, віддзеркалює характер його музичного мислення.

Усність – одна з головних ознак фольклору, його творення і побутування; У. тісно пов'язана з іншими прикметними його властивостями – колективністю, анонімністю, традиційністю, варіа-тивністю.

Фабула (лат. f a b u l a – байка, розповідь) – виклад, переказ змісту подій в епічному, ліро-епічному, драматичному творах у хронологічній послідовності, чим відрізняється від самого зображення тих же подій у художньому творі, тобто є схематичним переказом сюжету, а не самим сюжетом, у якому буває зміщення часової послідовності подій, різні екскурси (в минуле, у майбутнє, у віддалені від основного змісту ситуації тощо).

Фетишизм – віра в надприродні властивості фетишів.

Фольклор (англ. folk-lore – народне знання, народна мудрість) – запропонована у 1846 р. англійським археологом У.Томсом назва для давньої народної традиційної культури.

Фольклор український – одна з найбагатших і найоригінальніших складових традиційної культури українського народу. Це передусім багатовидова і різножанрова усна художня народна творчість (народна словесність): пісні, думи, казки, легенди, перекази, анекдоти, прислів'я, приказки, загадки, замовляння (примовки) і т. ін.

Фольклоризація – термін, що усталився в українській фольклористиці щодо народних переробок

творів літературного походження і поширення їх за законами усного побутування.

Фольклоризм – термін, що позначає багатозначне поняття двох рівнів вияву - генетичного та функціонального.

Фольклористика українська (етапи, осередки, постаті) – галузь української гуманітарної науки, яка займається вивченням передусім української народної творчості – словесної, музичної, танцювальної, драматичної, а також її співвідношенням і взаємодії з фольклорами інших народів та професійною культурою.

Фольклористична термінологія – слова і словосполучення для означення назв і понять у предметній сфері фольклористики, її понятійний апарат. Термінологія складається і формується в процесі становлення і розвитку фольклористики як науки.

Фольклорна драма (грец. Drama – дія) – твори усної народної словесності, у виконанні яких поєднуються словесний мовлений чи співаний текст із грою і діями сценічного характеру (розподіл за ролями, перевдягання, дія, рухи, жести, голосова модуляція тощо) відповідно до їх змісту.

Фольклорність (з англ. folk-lore – народна мудрість) – термін, який вказує на іманентну властивість народних творів, що визначається на основі анонімності, традиційності поетики та поширення й засвідчена варіативністю.

Царинні пісні – календарно-обрядові пісні, які мають характер молитов за врожай та збереження його

від злив, граду, вітрів. Їх виконували під час обходу полів на Зелені свята в супроводі хороводів, танців та певних дій (почастунки, качання по ниві тощо), які мали магічне призначення – сприяти буйному врожаєві.

Частівки, частушки – локальний різновид коломийок та пританцівок – витрибеньок, дрібушок, триндичок тощо (див.: Коломийки; Танцювальні пісні) – короткі куплетні чотирирядкові монострофи з коломийковою ритмоструктурою.

Чумацькі пісні – тематична група української станової (суспільно-побутової) лірики, зміст якої відображає життя і побут чумацтва – популярного промислу українців ще з княжих часів.

Щедрий вечір (Багатий вечір, Друга коляда) – вечір напередодні Нового року за християнським календарем (31 грудня за старим стилем, 13 січня – за новим), припадає на день Преподобної Меланії.

Язичництво – назва природних автохтонних обрядів, вірувань і традицій усіх народів, які сформувалися в процесі історичного розвитку кожного роду, племені, етносу-народу, нації, коли в єдності мова та вся обрядова традиційна культура етносу-народу служили його ідентифікатором серед інших людських спільнот.